

Михаило Војводић, ДРУШТВО СВЕТОГ САВЕ,
документи 1886-1891, Архив Србије, Друштво Светог Саве,
Београд 1999, 314 страна

Недавно се (средином октобра) у издању Архива Србије и Друштва Светог Саве појавила нова (10. по реду) књига угледног историчара Михаила Војводића, под називом *Друштво Светог Саве*, којом аутор наставља једну лепу праксу публикувања архивске грађе, започету сада већ давне 1980. године. Овај пут, за разлику од претходних неколико томова грађе о спољној политици Краљевине Србије (објављено је 5 књига), Михаило Војводић је у центар својих истраживања поставио једну значајнију хуманитарну организацију (друштво), чија је улога у националном, образовном и културном смислу превазилазила границе Краљевине Србије, у годинама када се поново поставило питање ослобођења "неослобођене браће" на просторима Старе Србије и Македоније. Другим речима, његов основни истраживачки задатак био је да проучи како се наведено друштво укључило у тек започету "националну мисију" (пропаганду) у циљу очувања националног и културног идентитета српског народа на просторима који су и даље били под туђинском (османовском) влашћу. Да би остварио тако себи задати циљ, аутор је основну композициону структуру сачинио од уводне студије (7-14. стр.) и 170 пажљиво (тематски) одабраних докумената, придржавајући се при том

основних методолошких начела, која се односе на ову врсту историографског дела. Документа, снабдевена регистима и напоменама, хронолошки су изложена тако да омогућују континуирано праћење рада овог друштва у периоду од његовог оснивања 1886. до краја 1891. године, дајући истовремено и "слику" о друштвеним приликама у Београду и Србији на измаку XIX века. А какве су оне заиста биле, најбоље сведоче следеће речи председника овог друштва Светомира Николајевића, изговорене на "првом јавном скупу друштва" у Београду 24. августа (5. септембра) 1886. године: "Ју нам је вредни Стјаро-Србијанац, још још под умором рада и робовања али се још још носи у колу српском". Стога је и основни задатак, свих актера "националне радње", био усмерен искључиво у једном правцу: очување вере, имена и језика од "туђинишине". На том "јослу" у почетку (1886) равноправно а касније са измењеним односом снага и улогом, учествовале су српска Влада и Друштво Светог Саве, развијајући разноврсну пропаганду међу, већ увелико "однарођеним" (бугаризованим) српским становништвом на просторима Старе Србије и Македоније. Управо тај аспект проблема "јокривен" је највећим бројем докумената који су први пут објављени у овој књизи, што

читаоцу омогућава да "завири" у стварно стање на "ексклозивном" терену Старе Србије и Македоније, где су се сукобљавали интереси Бугарске и Грчке, са једне, и Србије, са друге стране. У том правом пропагандном "ра-ти", М. Војводић "нуди" решење основног животног питања српског становништва на поменутиим просторима: ослобођење и сузбијање бугарског и грчког утицаја, али и турске власти, путем "цркве, школе и књиџе". Тај узвишени национални идеал није било могуће постићи, без духовног и образовног "уздицања" тамошњег становништва, које је припадало српском етносу. Многи од њих у потрази за "бољим суџа", а под притиском стране пропаганде (бугарске и грчке), одлазили су у Србију (Београд), где су се бавили изучавањем заната, али и додатним школовањем, како би се, на тај начин, оспособили за рад на "едуковању" становништва по повратку у "родни крај". Није било лако, тих година (1886-1891), Србији да обезбеди све неопходне животне потребе за новопридошле житеље са подручја Старе Србије и Македоније. Требало је обезбедити прихват, смештај и "благодјејање" за све већи број ученика, који су у Србију (Београд) пристизали са једним основним циљем: "просвећивањем до њобезде (националне)", како је истакао у свом писму, упућеном Светомиру Николајевићу, Н. Ђурђевић, тамошњи (битољски) учитељ. Имајући у виду чињеницу да је било неопходно обезбедити интернатски смештај за његове питомце, ово друштво је 1890. године подигло нови (за оно време) "велелепни" дом у коме су се сместили ученици и студенти, који су били пореклом из области које су још увек биле под османском управом.

Друштво је, како наводи аутор, да би одговорило обавезама, у наведеном периоду отворило Основну (вечерњу), Приправну и Богословско-учитељску школу. У периоду 1886-1891. године нова знања у основној вечерњој школи стећи ће око 400 питомаца, а у приправној око 40 (будући учитељи и свештеници), који ће, након повратка на просторе Старе Србије и Македоније, дати значајан допринос започетој "националној мисији" српске Владе, што се може пратити из сачуване преписке на релацији српски конзули - Министарство иностраних дела, као и Друштво Светог Саве - Министарство иностраних дела.

Поред наведеног, ова књига садржи и занимљива документа која се односе на "сџање" у манастиру Хиландару на Светој Гори, који је тада био практично под управом бугарских калуђера, али и о верском утицају Бугарске Егзархије, као и Цариградске патријаршије. С друге стране, она нам даје и драгоцену сазнања о политичким приликама у Србији тога доба, али и о раду два врло важна министарства: иностраних дела и просвете и црквених послова.

Ова књига, стога, има изузетну вредност, јер научној и културној јавности омогућава да критички превреднује досадашња сазнања и да иста допуни новим чињеницама, које она нуди читаоцима и истраживачима друштвене историје овог периода. Њеним објављивањем аутор је, у односу на претходно објављену Споменуцу Друштва Светог Саве 1886-1936 (Београд, 1936), дао ново тумачење улоге овог Друштва у друштвеном животу Београда и Србије крајем XIX века, што представља значајан допринос научној историографији.

Мр Арсен Ђуровић